

تحلیل گفتمان سوره مبارکه کوثر

مژده شمسی*^۱

۱- گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی کرمانشاه

* کرمانشاه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی کرمانشاه. mozhdeh_shamsi@yahoo.com

چکیده

در این مقاله هدف محقق تحلیل گفتمان محتوا و زبان سوره مبارکه کوثر بود و این مهم با تکیه بر ابزار دستور نقش‌گرایی هالیدی، یکی از اصیل‌ترین رویه‌های تحلیل گفتمان که خود سرچشمه رویکردهای بعدی بوده است صورت گرفت. در این مقاله پس از ذکر مختصری اهمیت سوره مبارکه کوثر در تفسیر و ادبیات موجود در ادبیات رشته مطالعات قرآنی، به تحلیل گفتمان بندهای این سوره پرداختیم و آن را از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار دادیم. نشان دادیم که چگونه، با توجه به تحلیل ابزار زبانی، گوینده پیام اصلی خود یعنی برخورداری پیامبر از رحمت ویژه خداوند و برخورداری از کوثر و ابتر بودن دشمنان و نیز اهمیت شکر بر این نعمت از سوی مخاطب را در قالب ساختار اطلاعاتی متن قرار داده که خود مرهون نشان‌دار بودن مبتدا و برخورداری از اطلاع نو است. همین‌طور در این تحقیق نشان دادیم که چگونه ابزار انسجامی، به‌ویژه ابزار انسجامی واژگانی (بدون تکرار)، انسجام آوایی، انسجام دستوری (به‌ویژه ارجاع به ماقبل) و حذف در نیل به این مهم نقش داشته‌اند.

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی کامل
دریافت:
پذیرش:
ارائه در سایت:
کلید واژگان:
سوره مبارکه کوثر
تحلیل گفتمان
ساختار اطلاعاتی متن
انسجام
زبان‌شناسی نقش‌گرا

Discourse analysis of Surah Mubarakah Kausar

Majda Shamsi *¹

1- Department of Linguistics, Faculty of Literature and Humanities, Razi University of Kermanshah.

* Kermanshah, Faculty of Literature and Humanities, Razi University Kermanshah. mozhdeh_shamsi@yahoo.com

Article Information

Original Research Paper
Received
Accepted
Available Online

Keywords:

Surah Kauthar
Discourse analysis
The information structure of the text
coherence
Role-oriented linguistics

Abstract

In this article, the goal of the researcher was to analyze the discourse of the content and language of Surah Mubarakah Kauthar, and this was done by relying on the tool of Holliday's role-oriented order, one of the most original methods of discourse analysis, which has itself been the source of subsequent approaches. In this article, after briefly mentioning the importance of Surah Mubarakah Kauthar in the interpretation and existing literature in the field of Quranic studies, we analyzed the discourse of the clauses of this Surah and examined it from different aspects. We have shown how, according to the analysis of linguistic tools, the speaker of his main message, i.e. the Prophet's enjoyment of God's special stone, and his enemies' superiority, as well as the importance of gratitude for this blessing on the part of the audience, in the form of the informational structure of the text. He owes himself to being a beginner and having new information. Likewise, in this research, we showed that cohesion tools, especially lexical cohesion tools (without repetition), phonetic cohesion, grammatical cohesion (especially reference to the previous) and deletion played a role in achieving this goal.

۱- مقدمه

سوره مبارکه کوثر به لحاظ گفتمانی درای فضای کنشی است و از نظر عملی و ماهیتی در آن فعالیت اجتماعی رخ داده است. در این سری کنش‌های اجتماعی که چند لایه دارد، زبان اصلی‌ترین نقش را ایفا می‌کند. اولین لایه در گستره گفتمانی سوره مبارکه کوثر نزول این سوره بر پیامبر اکرم است که کنش ارتباط میان او و خداوند در آن تجلی می‌یابد. این کنش، زبان محور است. لایه گفتمانی بعدی موضوع گفتمان است که به نوعی همان شان نزول سوره مبارکه کوثر است. عوامل گفتمانی در این سوره در واقع همان ذات، جایگاه و نقش افرادی است که در این بافت اجتماعی حاضرند که در این مقوله نیز با دو لایه روبه‌رو هستیم. ارتباط پایدار خداوند و پیامبر اکرم (یا همان نبوت و وحی) به عنوان لایه اول و متکلم بودن خداوند و مخاطب بودن پیامبر اکرم به عنوان لایه دوم. لازم به ذکر است که این لایه رابطه‌ای سلسله مراتبی (نابرابر و رسمی) است؛ این ادعا مبین این است که این کنش زبانی براساس اراده خداوند (متکلم) پیش می‌رود و پیامبر اکرم (که واسطه پیام به عامه مردم است) تنها مخاطب آن است.

به لحاظ شیوه گفتمان سوره مبارکه باید بررسی کرد که عوامل موجود در بافت موقعیتی بر سازمان‌بندی گفتمان تاثیر می‌گذارد یا خیر. به عبارت دیگر، زبان تا چه حد در وقوع کنش در این بافت نقش دارد و این که نقش آن اصلی است یا این که در این کنش نقشی فرعی دارد. علاوه بر این، کانال ارتباطی که از طریق آن گفتمان انجام می‌شود شفاهی است یا کتبی. از این منظر، سوره مبارکه کوثر به لحاظ گفتمانی، بر کانال ارتباطی شفاهی استوار است که برای انتخاب و آرایش عناصر کلام و گزینش ابزار زبانی و سازمان‌بندی گفتمانی مختص به خود دارد و البته مخاطب آن (پیامبر اکرم) در شکل‌گیری آن مشارکت ندارد. از این رو، سوره مبارکه کوثر از لحاظ گفتمانی مکالمه نیست بلکه تک‌گویی است.

برای تحلیل گفتمان سوره مبارکه کوثر باید بافت فرهنگی و موقعیتی زمان نزول آن را نیز مد نظر قرار داد زیرا احوالات جامعه و اقتضای حال زمانی و مکانی گفتمان عنصری است که در شکل دادن به گفتمان مؤثر است. سوره مبارکه کوثر با توجه به آیه اول با تاکید آغاز شده است و این تاکید می‌کند که مخاطب و موضوع مورد اشاره سوره در محیط مکه منکر است و پیام مهمی در این سوره قرار است به مخاطب منتقل شود. کوهانی به نسبت سایر سوره‌های قرآن کریم نیز به لحاظ بافت حائز اهمیت است. با توجه به داده‌های تاریخی، فضای مکه کفرآلود است و سران آن در برابر نشر آیات قرآن کریم از سر عناد و دشمنی وارد شده‌اند. بنابراین، در چنین فضایی ایجاد ارتباط با عامه مردم راحت نیست و سخن کوتاه‌تر مؤثرتر است. وجود ایجاز در بیان، هماهنگی آوایی و لحن گوینده در این سوره مبین آن است که خداوند قصد دارد مردم را بیدار کند از فساد و تباهی و خرافه بازگردند. از سوی دیگر این سوره متناسب با فضای شعر و شاعری حاکم بر مکه با فصاحت و بلاغت مورد ستایش زبان عربی کاملاً سازگار و از نمونه‌های عالی آن است.

۲- روش‌شناسی و چارچوب نظری

به منظور تحلیل سوره مبارکه کوثر، بر سه جنبه اصلی تحلیل گفتمانی نقش‌گرای هالییدی تاکید شد. جنبه اول با نگاهی به فرانش تجربی در آیات این سوره انجام شد. این فرایند سه عنصر کلیدی دارد که سازوکار تعدی از میان گزینه‌های موجود در نظام زمان افعال انتخاب می‌کند. عناصر هر فرایند عبارت است از خود فرایند، شرکت‌کننده‌های فرایند و موقعیت‌های مربوط به فرایند. در این مقوله، فرایند عبارت است از یک رخداد، کنش، یا احساس، گفتار یا بود و نبود. مشارکت‌کنندگان فرایند اسباب وقوع فرایند را تعیین می‌

از منظر زبان‌شناسی نوین می‌توان قرآن کریم را متنی چندلایه و مملو از پیچیدگی‌های زبانشناختی به‌ویژه معنایی و گفتمانی دانست. در ادبیات تحقیق علوم قرآنی، پژوهش‌های بسیاری برای کشف معانی الفاظ و ارتباط میان آنها با یکدیگر به‌عمل آمد که البته در علم تفسیر قرآن به قرآن و بینامتنی قرآن مسبوق به سابقه‌های طولانی است. اگرچه تا پیش از سده چهاردهم هجری بیش‌تر این مطالعات به نظم قرآن و تناسب میان آیات و سوره‌های آن محدود بود ولی از این قرن به این سو بیش از پیش پیوستگی انسجام آیات مد نظر بوده است. با این حال، تاکنون کم‌تر به ساختار معنایی و عوامل پیوستگی و انسجام متنی قرآن کریم از منظر گفتمانی و تحلیل کلام پرداخته شده است. به عبارت دیگر، در این مدت که رشته زبان‌شناسی و به‌ویژه تحلیل متن به شناختی نظام‌مندتر و عمیق‌تر از زبان و ماهیت آن دست‌یافته است، کمتر از این نظریات نوین در درک و تحلیل آیات قرآن کریم بهره‌برداری شده است. از این رو، خلا پژوهشی بزرگی وجود دارد که تلاش در آن حیظه می‌تواند زمینه را برای فهم بهتر و روش‌مند قرآن فراهم نماید و درک ما را از آیات آن ارتقا بخشد.

از مهم‌ترین دستاوردهای زبان‌شناختی و تحلیل متن که مطالعات قرآن کریم را به مرحله نوینی وارد کرد مباحث تحلیل گفتمان است. تحلیل گفتمان در قالب تحلیل متن و کلام از علوم نوینی است که در سال‌های اخیر زمینه جدیدی را پیش روی محققان علوم قرآنی قرار داده است و روند بهره‌برداری از آن نیز رو به رشد است. تحلیل گفتمان به زبان ساده دانشی است که به تحقیق درباره سازوکار اجزای تشکیل دهنده متن برای دستیابی به لایه‌های معنایی و کارکردی آن می‌پردازد و برای نیل به این هدف به همه عوامل مؤثر در تشکیل معنای متن توجه می‌کند. تحلیل متن یا کلام مجموعه‌ای منسجم است که می‌تواند به درک هر متن چند لایه‌ای، که قرآن کریم نمونه فاخر آن است، به ما یاری رساند.

نگارنده این مقاله نیز با هدف بهره جستن از این روش نوین زبان‌شناختی کوشید تا بر اساس نظریه بنیادین تحلیل گفتمان یعنی نظریه نقش‌گرای هالییدی عناصر و ابعاد گوناگون تشکیل‌دهنده متن بخشی از متن گوهربار قرآن کریم را به ورطه تحلیل بگذارد و تفسیری بر تحلیل گفتمان و با رویکردی نقش‌گرا از سوره مبارکه کوثر ارائه دهد.

۲- مبانی نظری

۱-۲- سوره مبارکه کوثر

این سوره که سه آیه دارد بر مبنای آرای مفسران نام خود را از مهم‌ترین و شاخص‌ترین واژه آن در نخستین آیه برگرفت. این سوره پانزدهمین سوره در ترتیب نزول بوده و در مکه مکرمه در اوایل بعثت پیامبر اکرم نازل شد است (معرفت، ۱۳۷۸). درباره شان نزول این سوره در روایات درباره آمده است: که این سوره پس از آن نازل شد که عاص بن وائل، از سران مشرکان مکه، پیامبر اکرم را پس از وفات عبدالله پسر پیامبر ابتر (بی دنباله) نامید. در این سوره، کوثر به پیامبر بشارت داده شد و دشمنان او را ابتر خوانده شده است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۲؛ طباطبایی، ۱۳۸۷).

۲-۲- فضای گفتمانی سوره مبارکه کوثر

پشت سر هم آمدن سه فرایند مادی با توجه به نیاز این افعال به کنش-گر و کنش‌پذیر دلالت بر عملی دارد که اتفاق خواهد افتاد کنش‌پذیر از آن گریز ندارد؛ خداوند کنشگر است و رحمتش همه انسان‌ها را شامل می‌شود. تکرار این فرایند پشت سر هم در آغاز سوره با مضمون رحمت بیانگر رحمت ویژه خداوند به پیامبر اکرم است. علاوه بر این، فرایند مادی اعطا کردن که مهم‌ترین فرایند مادی این سوره است، که با فعل ظاهر بیان شده‌است نیز مبین همین موضوع است و در این فرایند، خداوند کنشگر، و پیامبر کنش‌پذیر است. این فرایند نیز مبین رجعت ویژه خداوند به پیامبر است.

علاوه بر این، وجود دو فرایند رفتاری پیاپی در آیه دوم پس از ذکر سه فرایند مادی در آیه نخست، مبین این است که نعمت و رحمت مستلزم شکر مخلوق نسبت به آن است. نکته جالب این که فرایندهای کم‌اهمیت‌تر در ابتدا و انتهای سوره با افعال مستتر آمده و افعال ظاهر که مبین کنش‌های پراهمیت‌تر می‌باشند پشت هم در آیه‌های اول و دوم آمده‌اند. یعنی هدف اصلی سوره در میان آن است که پیام اصلی سوره را دارد. هم‌چنین مشاهده می‌شود که فرایندهای مربوط به پیامبر بار معنایی مثبت، ولی فرایند رابط-های آیه سوم که مربوط به دشمن ایشان است بار معنایی منفی دارد.

در ادامه از جنبه دوم چارچوب نظری این پژوهش یعنی جنبه فرانشی بینافردی این سوره را مورد بررسی قرار می‌دهیم. سوره مبارکه با توجه به نظام نقش بینافردی حاوی زوایای قابل توجه است. در این گفتمان از لحاظ بینافردی، پنج فعل به کار رفته که یک فعل زمان حال، دو فعل‌های زمان گذشته و دو فعل (حال و آینده) می‌باشد. از نظر وجه، دو فعل دارای وجه امری و سه فعل خبری است. وجه خبری برای بیان خبر با اطلاع‌رسانی است و اعتبار آن از قطعیت تا عدم قطعیت متغیر است و نیز می‌تواند نیز مثبت یا منفی است. افعال مربوط به خداوند متعال هر سه قطبیت مثبت دارند و از نظر اعتبار قطعی‌اند. تمام افعال این سوره معلوم‌اند؛ یعنی فاعل مشخص است و این از قطعیت خبر حکایت دارد فاعل مفرد مذکر حاضر و مفرد مذکر غایب و نیز مفرد مذکر حاضر است. این که فاعل چهار فعل مفرد است و نیز در فعل اصلی جمله (أعطينا) متکلم مع‌الغیر است و نسبت به بقیه فاعل‌ها از پررنگ‌ترین حضور برخوردار است نشان می‌دهد خداوند متعال در عرصه تعاملات موجود در سوره مبارکه کوثر است کنش‌گر اصلی است و بر عظمت ذات خداوندی تأکید دارد. حضور پیامبر اکرم در جایگاه فاعل در ابتدا کمرنگ است ولی در آیه‌های سوم و چهارم آشکارتر می‌شود. به عبارت دیگر غیبت دشمنان در این آیات حاکی از جایگاه نازل آن در تعامل بین خدا و رسول است. از طرفی با توجه به خاصیت فراگیری فعل مستتر «کان» در «إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ» همه انسان‌ها را نیز مورد خطاب هستند داده و و به همه زمان‌ها اشاره می‌شود و مفهومی ابدی مطرح است و چنان‌که این مفهوم می‌تواند به سایر حقایق مطرح شده در سوره نیز تسری یابد (لارسن، ۱۹۸۴). از ساختار وجهی می‌توان نتیجه گرفت که خداوند در روش ارتباطی خود در کنار بند-های خبری از بندهای با تعامل دو سویه بهره برده‌است تا مخاطب فعالانه با موضوع درگیر شود و در فضای سوره تعادل ارتباطی ایجاد شود و اقتدار خداوند در گفتمان سوره تقویت گردد. دیگر آن که از ادات کیفی و وجه‌نما (در آیات اول و سوم) استفاده شده که دال بر حتمی بودن پیام است.

وجود امتنان در آغاز و پایان سوره در قالب خبری حاکی از جریان رحمت ویژه بر پیامبر است. این مسئله با توجه به ادات وجه‌نما و موارد تأکیدی در آیه اول (خبر پر از تأکید) یعنی وجود ضمیر «نحن» و نشان‌دار بودن جمله اسمیه روشن است. در آیه سوم، «فإنه» و نشان‌دار بودن جمله اسمیه نیز از نشانه تأکید است، در حالی که هیچ یک از بندهای امری آیه دوم این

کنند (تامسون، ۲۰۰۳). انواع فرایندها عبارت‌اند از فرایند مادی (اعمالی فیزیکی هستند که به انجام کاری یا رخدادی اشاره می‌کنند)، فرایند رابطه‌ای (توصیف یا شناسایی رابطه بین دو چیز پدیده با هم که با استفاده از افعال ربطی همراه است) (هالیدی، ۲۰۰۲) و فرایندهای ذهنی (تجربه فرد از جهان و خودآگاهی‌اش که ادراک، شناخت و واکنش‌های ذهنی را شامل می‌شوند (هالیدی، ۲۰۰۲).

علاوه بر این سوره مبارکه کوثر از منظر فرانشی بینافردیت نیز تحلیل می‌شود. به نظر هلیدی همواره کاربرد زبان اتفاق دیگری هم می‌افتد و آن تعامل ارتباطی است؛ پس همیشه برای زبان فرانشی بینافردی وجود دارد که بر تعامل گوینده یا نویسنده با مخاطب استوار است و در گوینده و مخاطب هر یک نقش خاصی ایفا می‌کند (هلیدی، ۲۰۰۴). این نقش‌ها یا کنش‌های گفتمانی در ساختار وجهی تحقق می‌یابد که دو بخش اصلی وجه و باقیمانده عناصر تقسیم می‌شود. وجه در این بین نقشی اساسی دارد و هسته اصلی گفتگو و تعیین‌کننده نوع تعامل است و نگرش گوینده است. باقیمانده عناصر، سازه‌های دیگر که ممکن است نقش‌های گزاره‌ساز، متمم و یا ادات باشند را در بر می‌گیرد (بلور و بلور، ۱۹۹۷). علاوه بر این، در این تحقیق، سوره مبارکه کوثر با توجه فرانشی متنی هم مورد تحلیل قرار گرفته است. ساختار صوری و اطلاعاتی فرانشی با ساخت متن سرو کار دارد و نشان می‌دهد که چگونه یک پیام متناسب با بافت انتقال می‌یابد و چگونه با آنچه پیش‌تر گفته شده مرتبط است.

۴- تحلیل داده‌ها

در بخش اول تحلیل به بررسی فرانشی تجربی در سوره مبارکه کوثر می‌پردازیم. در زبان‌شناسی نقش‌گرا با استفاده از برجسب‌های نقشی می‌توانیم محتوای گفتمانی را در چارچوب فرایندی تعریف کنیم که شرکت‌کننده‌های موقعیت مورد مطالعه را در بر می‌گیرد. بیان فرانشی تجربی در نظام تعدی (گذرایی) متجلی است. نظام تعدی از این نظر مهم است که مبین گزینش گوینده از میان امکانات نظام گفتمانی است (سیمپسون، ۱۹۸۰). فرایندهای ساخت تعدی در سوره مبارکه کوثر از این قرار است که هفت فعل و فرایند وجود دارد که چهار فعل آن (در بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ و إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ) از افعال مستتر و سه فعل (در إِنَّا أُعْطَيْنَاكَ الْكُوثَرَ وَ فَصَلَّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ) ظاهر است. فرایند مادی با یک فعل ظاهر و دو فعل مستتر و فروان‌ترین فرایند است. فرایند رفتاری با دو فعل ظاهر و فرایند کلامی و فرایند رابطه‌ای هر یک با یک فعل مستتر در مراتب بعدی‌اند. به‌طور کلی چهار فرایند، اصلی است و سه فرایند فرعی. در همه موارد انسان به عنوان شرکت‌کننده فرایند حضور دارد، و در بیش از نیمی از آن‌ها خداوند نیز حاضر است. وجود هفت فرایند در این سوره کوتاه و در عین حال حفظ آهنگ و ساختار سوره حاکی از فصاحت و بلاغت عالی قرآن در انتقال مفاهیم است. این امر نه تنها نشان دهنده دانش و توانایی بی حد و مرز متکلم قرآن است، بلکه ناتوانی مخاطب آن (انسانها را نیز آشکار می‌سازد. به‌طور کلی از نظر تحلیل گفتمان باید گفت که کثرت و فراگیری فرایندهای کلامی چه در این سوره و چه در کل قرآن کریم به جهت گفتاری بودن زبان قرآن است. بهره‌گیری کم‌تر از فرایندهای مادی، رفتاری و رابطه‌ای و به کار نبردن فرایند ذهنی در این سوره، نشانه فاصله گرفتن سوره از فضای ذهنی استنباط‌ه‌طوری که هنگام جسارت به مکتب یا رهبر جامعه اسلامی پاسخ باید با فرایند قولی و فعلی پاسخ داد همراه باشد.

دیگری شکر این نعمت، با عوامل انسجامی متن (دستوری، واژگانی و معنایی) ارتباط قوی با هم دارند و عدم توجه به هریک باعث می‌شود خواننده در فهم متن با مشکل مواجه شود. این تحقیق نشان داد که با تکیه بر زبان-شناسی نقش‌گرای هلیدی تفسیر ساختاری قرآن کریم ممکن است، و البته توجه به بافت فرهنگی و موقعیتی و ساختار صوری و معنایی برای کارگیری آنها در تحلیل کلام سوره ضرورت دارد.

به‌طور اخص مشخص شد که در سوره کوثر گوینده مفروض داشته که شنونده از اعطای کوثر به پیامبر و ابتر بودن دشمنان ایشان (اطلاع نو) بی‌خبر است و به همین دلیل سخن خود را به صورت نشان‌دار طرح کرده‌است و بهمین ترتیب در تمام بندها اطلاع نو در مبتدای نشان‌دار آمده و اطلاع کهنه در خبر بند. ساختار اطلاعاتی سوره کوثر همسو با اصول ساختاری زبان عربی بوده و نیز ساختار اطلاعاتی زبان نیز در آن تجلی یافته است و دو چارچوب مکمل بسیار خوبی به دست می‌دهد. انسجام در این سوره به لحاظ متنی در غالب انسجام واژگانی، ارجاع، جانیشینی و حذف عناصری دستوری تجلی یافت و البته عناصر انسجام دستوری در این میان از اهمیت بیشتری برخوردار است. به لحاظ انسجام واژگانی در سوره کوثر نکته جالب اینجاست که تکرار واژه در آن وجود ندارد تکرار آوایی بر افزایش اسجام آوایی و اعجاز آوایی سوره افزوده است. بنابر این می‌توان گفت که تکرار آوایی و همایش عناصر اصلی انسجام واژگانی سوره کوثر وارجاع به ماقبل از مهمترین عناصر انسجام دستوری آن است. ارجاع برون متنی (نیاز مخاطب برای درک مفاهیم با اطلاعاتی خارج از متن احساس می‌کند تکیه بر اطلاعات محیطی و بافت زبانی) از طریق حذف محقق شد. با این حال، با تکیه بر این عنصر در ساختار متنی سوره است که در میان تمام جملات متن نوعی رابطه معنایی و منطقی حاکم است.

۶- مراجع

- [1] Bloor, T. and Bloor, M., 1997, *The Functional Analysis of English, A Halliday Approach*. London.
- [2] Eggins, S. 1994, *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*, London, Pinter Publishers.
- [3] Halliday, M, A, K and Hasan, R., 1980, *Cohesion in English*, Great Britain, longman.
- [4] Halliday, M.A.K., 1964, "Comparison and translation," In M.A.K. Halliday, M.McIntosh and P. Stevens, *The linguistic sciences and language teaching*, London, Longman.
- [5] Halliday, M.A.K., 1967, "Notes on transitivity and theme in English, Part 2", *Journal of Linguistics* 3, 177 - 274.
- [6] Halliday, M.A.K., 1978, *Language as social semiotic, The Social interpretation of language and Meaning*, London, Edward Arnold.
- [7] Halliday, M.A.K., 2004, *An Introduction to Functional Grammar*, revised edition, London, Edward Arnold.
- [8] Hatim B. & Mason I, 1997, *The Translator as Communicator*, London, New York, Routledge.
- [9] Larson, Mildred L. 1984, *Meaning - Based Translation, A Guide to Cross-Language Equivalence*, Lanham, University Press of America, Neubert, Albrecht.
- [10] Leech and Short, 1981, *Style In Fiction, A Linguistic Introduction to English Fiction Prose*, London Longman.
- [11] Salki, Raphael, 1995, *Text and Discourse Analysis*, Lodon and New York, Routledge.
- [12] Simpson, P., 2004, *Stylistics, a resource book for students*, Routledge, London.
- [13] Thompson, G., 1996, *Introducing functional grammar*, London, Arnold.

[۱۴] جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۸۱، تفسیر نیمه، ج ۲، قم، اسراء.

[۱۵] صفوی، کوروش، ۱۳۸۲، معنی‌شناسی کاربردی، تهران، همشهری.

[۱۶] غلام حسین زاده، غلامحسین و حامد نوروزی، ۱۳۸۹، «نقش تکرار آوایی در انسجام واژگانی شعر عروضی فارسی، ادب و زبان، ش ۲۸، ص ۲۸۱ - ۲۵۱.

[۱۷] لطفی پور ساعدی، کاظم، ۱۳۷۱، «در آمدی به سخن کاوی»، مجله زبان‌شناسی، شش ۱۷، صص ۴۰-۹.

خصوصیات را ندارند. پس می‌توان ادعا کرد که جهت و هدف اصلی سوره اظهار لطف و امتنان به پیامبر اکرم است.

در ادامه از بخش‌های مهم سوره و تحلیل آن با توجه به پیام گوینده، دانسته-های پیشین شنونده، و چگونگی سازمان‌دهی اطلاعات (نو و کهنه) در سوره کوثر می‌پردازیم. سوره مبارکه کوثر با «بسم الله الرحمن الرحیم» یعنی متمم شروع می‌شود و بنابراین می‌توان گفت که نشان‌دار است. باید خاطر نشان شد که در ساخت مبدا خبری در زبان عربی، الزاماً با سازمان‌دهی اطلاعاتی هر جمله یعنی اطلاع کهنه (که جمله را با جمله‌های پیشین یا بافت غیرزبانی مربوط می‌کند) و اطلاع نو (که پیش‌تر در متن نیامده و در بافت غیرزبانی هم موجود نیست) منطبق نیست. نظام مبتدا-خبری گوینده‌محور ولی نظام اطلاعاتی، شنونده‌محور است (هلیدی: ۲۰۰۴). بنابراین گوینده با تقطیع اطلاع نو و کهنه از دید شنونده و نشان‌دار کردن جمله از دیدگاه ایدئولوژیک منظور خاصی را دنبال می‌کند؛ یعنی «بسم الله» در ابتدای سوره حاکی از تأکید شدید گوینده و برجسته‌سازی محبت و رحمت ویژه به پیامبر است. به طور کلی، در این سوره مبتدا نشان‌دار بوده و ساخت رایج نظام مبتدا خبری جایجا شد تا گوینده پیام در کل سوره بر پیام ویژه خود تأکید کند. جالب این‌که نشان‌دار بودن به افزایش انسجام معنایی و ساختاری متن سوره مبارکه کوثر و افزایش توجه خواننده به پیام سوره کمک کرده‌است.

۲. بند دوم و پنجم در سوره مبارکه کوثر، وجه‌نماست. مبتدا در آن‌ها بینافردی است و تلفیق آن با عناصر بافت، دیدگاه گوینده کلام را نسبت به آن عناصر تبیین می‌کند و حاکی از ارزیابی گوینده کلام از این عناصر است و در بند دوم وجود «إنا» برای تأکید ویژه و مکرر بر پیام گوینده کلام است یعنی خداوند با تأکید و اطمینان، از لطف و عنایت خاص خود به پیامبر می‌گوید. در اینجا هم ساخت رایج زبان عربی برقرار نیست تا با نشان‌دار شدن تأکید گوینده و پیام خاص او به مخاطب برسد. از این رو، در خبر در بند پنجم زوال و نافرجامی ابدی دشمنان پیامبر تأکید می‌کند. در بند سوم و چهارم، در «فصل لربک و الأُنهر» اهمیت عناصر متنی کمتر از عناصر بافت نیست. عناصر متنی باعث باعث انسجام عناصر بافتی می‌شوند تا پیام بین گوینده و شنونده ردوبدل شود. هرچه عناصر بافتی متن غنی‌تر باشد، معنایی بیشتری برای قسمت‌های مختلف متن وجود قابل استخراج است و در نهایت عناصر مثنی کمتری نیاز است. در بندهای سوم و چهارم سوره انسجام بالایی وجود دارد و عنصر ارجاعی در بند پنجم امکان ارتباط دو متن را فراهم می‌کند. در اینجا تغییر هدف متن به تغییر ساختار متن می‌انجامد.

در ادامه به ساختار اطلاعاتی سوره مبارکه کوثر می‌پردازیم. این سوره کوثر با مبتدای مرکب آغاز می‌شود که نشان‌دار است. معمولاً محور کلیدی هر سوره در آیه یا دو آیه نخست می‌آید و بین آن‌ها با تمام آیات آن سوره ارتباط تنگاتنگی برقرار است. بنابراین آیه نخست مهم‌ترین پیام یعنی جاودانگی پیامبر در پرتو برخورداری از کوثر است و در مبتدای نشان‌دار آمده و خبر آن، پس از آن قرار دارد تا دو پیام اصلی سوره یعنی رحمت بر پیامبر و نابودی دشمن وی، و دیگری شکر این نعمت با تأکید به شنونده منتقل شود.

۵- نتیجه‌گیری

این تحقیق با تکیه بر ابزار تحلیل گفتمان به دنبال بررسی آموزه‌های سوره مبارکه کوثر بود. نتایج این تحلیل نشان داد که ساختار اطلاعاتی، مهم-ترین ابزار گوینده برای ابراز پیام، یعنی جاودانگی پیامبر در پرتو برخورداری از کوثر بوده که با نشان‌دار کردن مبتدا در متن سوره انجام گرفته است. در این سوره دو پیام اصلی، یعنی امتنان بر پیامبر با اعطای کوثر و زوال دشمنان او و

[۱۸] لطفی پور ساعدی، کاظم، ۱۳۸۰، درآمدی بر اصول روش ترجمه، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.